
MUALLİM NACI'NİN ESKİLİĞİNE DAİR

Dr.Sabahattin ÇAĞIN

D.E.Ü.Buca Eğitim Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

Bölümü

ÖZET

Muallim Naci, Tanzimat devri Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Ancak, bir çok edebiyat tarihçisi ve araştırmacısı onu eski edebiyatın temsilcisi olarak görmüşlerdir. Oysa Muallim Naci'nin eserlerini inceleyecek olursak onun şiirlerinde bir çok yeni unsurun varolduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde, eski edebiyata yönelik tenkitlerde de bulunmaktadır. Yazımızda da görüleceği gibi, Muallim Naci'nin amacı eski ya da yeni olmak değil, "güzel"i yakalamaktır.

SUMMARY

Muallim Naci is one of the important characters who contributed Turkish Literature in the Tanzimat era. However, several literary historians and some researchers accepts that he belongs to on older school. Nevertheless, if we study his works, we can find some new elements contained in his poems. Similarly, if has also been found that he has also critics towards old literature. As it can be noticed in our article, the purpose of Muallim Naci is not to be new nor old, but, to be able to cath beauty.

Özellikle Tanzimat'tan bu yana edebiyatçılar arasında bir takım fikrî ve edebî münakaşaların yapıldığına şahit olmaktadır. Bu tartışmaların bazıları önemli neticelerin alınmasına yol açarken, bazıları da edebiyat tarihine hiç bir katkıları olmadan sona ermiştir. Bu münakaşalar sonucunda, taraflar belli kutuplarda yerlerini alırken, bazıları da hiç hak etmedikleri bir kutbun temsilcisi olarak edebiyat tarihlerinde yerlerini almışlardır.

Bu talihsizliğe uğrayanların biri ve belki de en önemlisi **Muallim Naci**'dir. **Naci**, gerek çağdaşlarını, gerekse kendinden sonraki nesilleri etkileyen bir yazar ve şair olmasına rağmen, günümüzde -adı adeta unutturulmak istenircesine- ondan bahsetmekten kaçınılmaktadır. Bahsedener ise, ona Tanzimat döneminde görülen "edebiyatta yenilik hareketlerine karşı çıkan", "eskinin temsilcisi" gibi vasıfları yüklemektedir. Bu yüzden öncelikle onun "eskiliği ve yeniliği" üzerinde durmak uygun olacaktır kanaatindeyiz.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, **Muallim Naci**, bazı edebiyat araştırmacıları tarafından eskinin temsilcisi olarak tanıtılmak istenmiştir. Sözelimi, **Mustafa Nihat Özön**, **Muallim Naci** için şöyle demektedir:¹ "Edebiyat telakkisi bakımından tamamen şarklı kaldı. Hayatın akışına karşı gitmek isteyen bir faaliyete koyuldu. **Şinasi**'den beri çarpışmağa başlamış olan şark ve garp edebiyat ve fikir davasını telife kalkıştı. Buna kudreti müsait değildi. Garp edebiyat ve fikriyatını, bazıları gibi, büsbütün inkâr etmiyordu; fakat artık hayatımızdan yavaş yavaş ayrılmaya, çözülmeye başlamış olan fikir ve hayat telakkisini yaymaya çalışıyordu." Bunun yanında **Agah Sırrı Levend**², **İsmail Habib Sevük**³ gibi edebiyat araştırmacıları ise, onun eski ile yeni arasında kaldığını, bir çeşit ikiliği yaşadığını belirtmektedirler. Ancak bu iddiaların devrin edebiyat anlayışından kaynaklandığına inanıyoruz. Yoksa **Muallim Naci**'yi tam olarak anlayamamış olmaları mümkün değildir. Gerçekten de **Muallim Naci**, hem eski tarzda hem de yeni tarzda şiirler yazmıştır, fakat bunu yaparken, yeni tarz veya eski tarz şiirin müdafaasını yapmak değil, "güzel"i bulabilmek amacını taşıyordu. **Prof.Dr.Mehmet Kaplan**'ın ifadesiyle "bir nevi neo-klasizm yapmak" istiyordu. Onun bu özelliğini Tanpınar şöyle tesbit etmiştir:⁴ "Naci okunursa onun mutlak eski taraftarlığının bir masal olduğu görülür. Hakikatte, o, iyi ve güzel manalarında şark ile garbın arasında bir fark olabileceğine inanmıyor ve

milliyetperverliği bir nevi gelenek olarak tefsir ediyordu." **Tanpınar**'ın da belirttiği gibi, **Naci**'nin bu yoldaki düşüncelerine bakacak olursak onun bir "tarik-i itidal" görüşünde olduğunu ve doğu batı arasında bir senteze ulaşmak istediğini görürüz. Bu konuda **Ahmet Rasim**'in *Edebiyat-ı Garbiyyeden Bir Nebze* adlı eserine yazdığı önsözdeki düşünceleri de bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Oysa döneminin önemli isimlerinden ilk Türk pozivisti **Beşir Fuad**'ın *Voltaire* adlı eserinden ötürü bazı kişiler tarafından "kafir"likle suçlaması üzerine "Saadet" gazetesine yazdığı "*Beşir Fuad Efendiye*" adlı yazısında,⁵ **Naci**'nin bu konuda ne kadar objektif düşündüğünü görürüz: **Voltaire**'i takdir etmemek cehl olduğunu biliyorum, ama takdir etmek küfr olduğunu bilmiyorum. Nedir bu ifrat ve tefrit. Kimisi **Voltaire**'i tanyanı ikfara kalkışır, kimisi **İbn-i Sina**'yı tanımak istemez. İkisini de hakkıyla tanısak, ikisinden de mümkün olduğu kadar hakimane istifadeye çalışsak olmaz mı?

Voltaire'i takdir edip etmemek aramızda bir mesele mi olacak? Asarı meydanda, okuruz anlarız, işimize gelecekları alırız, işimize gelmeyenleri bırakırız, işte bu kadar."

Yeri gelmişken hemen belirtelim, bu eskilik ve yenilik meselesinde Muallim **Naci**'nin Divan edebiyatı karşısındaki tavrı da önemlidir. Muallim **Naci**, Divan şairleri içinde bir çok usta şairin olduğunu kabul ediyordu, ancak Divan şiirinde gördüğü aksaklıkları tenkid etmekten de geri kalmıyordu. Sözgelimi, bir çok şairimizin İran edebiyatını aynen taklid etmesine tahammül edemiyor ve şunları söylüyordu:⁶ "Filvaki öteden beri müptela olduğumuz edebiyat-ı İraniyye mukallitliğinin Osmanlı âleminde gerçekten edebiyat denilebilecek bir eser meydana gelmesinde en kavi bir mani olduğunu inkâra mecal yoktur." Yine aynı eserde İran edebiyatını taklit ettiğimiz için edebî dilimizin yeterince gelişmediğini ileri sürer. *Mektuplarım* adlı eserinde de taklitçilik konusunda şunları söyler. "İran şairleri zülf-i hubanı yılanı benzetiyorlar diye niçin biz de benzetelim?

Edebiyatımızda mevcut olan böyle soğuk şeylerin kattiyen terk olunması için meşahir-i üdebamız ihtaratta bulundular. Bu ihtaratın, lüzumu kadar tesir-hasıl edememiş olduğu şimdiki eserlerde dahi öyle münasebetsizlikler görülmekte olmasından anlaşıldığı için tekrar ediyorum."

Muallim Naci, eski şiirin bazı mazmunları üzerinde de tenkitler getirir ki, bunlardan biri "gül ve bülbül" mazmunudur.⁷ "Fakat şu bizim şairlerimizin münasebetsizliklerinden, yalancılıklarından artık feryad! Alem ağızlarına bakıyormuş gibi kendilerine ehemmiyet vererek hezar külfetle söyledikleri şiirlerde "bülbül" der demez yanına bir "gül" oturturlar. Kimin haddidir ki, bir şiir söylenir de onda gülsüz bir bülbül irad eylesin? Derhal duçar-ı tan-ı şairan olur. Bu cesareti tabiatsızlığa hamı olunur. "**Muallim Naci**", bu düşüncesini uygulamada da göstermiş, *Ateşpare*'sinde yer alan "*Gül*" ve "*Bir Güllü Gülbün*" adlı şiirlerinde bülbüle yer vermemiştir.

Muallim Naci'nin bazı şiirlerinde, divan edebiyatına nazaran yeni olan bazı unsurlarla da karşılaşırız. Sözelimi *Ateşpare*'deki "*İstifa*" şiiri, sevgilinin nazını umursamayan ve onun kendisinden başka bir âşık bulması üzerine aşkından istifa eden bir ruh halinin şiiridir ki, Divan şiirinin temel motiflerinden olan "sevgilinin verdiği dertten zevk almak" düşüncesiyle taban tabana zıttır. Ayrıca bu şiirde, yine Divan şiirinde var olan âşık, maşuk ve rakib üçlüsü anlayışının tam tersine bir tavır vardır.⁸

*Diin işittim ki ol vefa-düşmen
Yine bir âşık eylemiş peyda
Pek usanmış idim şu gaileden
Ben de aşkından ettim istifa*

...

*Yapma girsiya i'tibarım yok
Sanmasın kendisiyle laf ederim
Bende şuh latf kâkiil çok
Varır anlara iltifat ederim.*

Aynı tavır şairin "*Gül*" adlı şiirinde de vardır.⁹

*Hem güler hem kaçarsın ey gül-gem
Öyle katmerli nazı ben çekemem*

Tıpkı **Namık Kemal** gibi, **Muallim Naci** de eski edebiyatı gerçekçi olmaması bakımından tenkid etmiştir. Buna karşılık kendisi bir çok şiirinde çok realist tabiat tasvirlerine yer vermiştir. Ancak **Naci**'nin tabiat tasvirleri **Abdülhak Hamid**'de

gördüğümüz tabiat tasvirlerinden farklıdır. **Hamid**, tabiatı derinliğine tasvir eder ve oradan, yani fiziki platformdan metafizik platforma ulaşır. Naci'nin şiirlerindeki tabiat tasvirleri ise çok sığ ve sathîdir. Eşyanın derinliğine inemez ve onun sadece dış yüzünü gösterir. Zaman zaman kendini tabiat ile aynileştirdiği de olur:

Ben bir başka cıy-ı cuşanım

Nice vadiden eyledim cereyan

Firkat-ı bahr ile huruşanım

Benden senden ziyadedir feyezân

(Dicle)

Muallim Naci'nin eski edebiyata yönelttiği tenkitleri kısaca gösterdikten sonra, onun şiirlerinde yeni olarak gördüğümüz bazı özelliklerini de belirtmek istiyoruz.

Naci bir çok şiirinde resim ve şiiri birleştirmiştir. Daha sonra Servet-i Fünun döneminde "resim altına şiir yazma" şeklinde kendini gösterecek bu anlayışa uygun şiirler yazan ilk şairlerden biri de Naci'dir. Özellikle Ateşpare'de bu anlayışla yazılmış şiirler çoktur. (*Levha, Ninni, Levha, v.b.*).

Muallim Naci'nin şiirlerinin bazılarında gördüğümüz başka bir yenilik ise, karşılıklı konuşma şeklindeki şiirleridir. Bunlara örnek olarak "**Bikr ü Bive**", "**Hatîf-Şair**" ve "**Küçük Bir Müdhike**" şiirlerini gösterebiliriz. Bunların içinde özellikle sonuncusu önemlidir. Bu şiir, küçük bir tiyatro eseri özelliği taşır ve çok sade bir dil kullanılarak aruz vezniyle yazılmıştır.

Muallim Naci'nin en önemli özelliklerinden biri, şiirlerinde görülen rind tavrına rağmen, inanmış bir müslüman olmasıdır. Naci, inancını şiirlerine de yansıtmış ve;

Hak-perestim arz-ı ihlas ettiğim dergah bir

Bir nefes tevhidden ayrılmadın Allah bir

gibi söyleyişlere eserlerinde sık sık yer vermiştir. Ancak **Muallim Naci'nin** İslam'ı yanlış anlayanlara yönelik olarak yazdığı şu gazel de bazı yenilikleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir.¹⁰

*Çıkın şu savma'dan zahidan cihanı görün
Nasıl geçiyor alemin zamanı görün*

*Bilin betalet il gayret nedir, ne hasıl eder
Bakın şimendifere bir de karbanı görün*

*Çalışmayıp oturanlara zuull u ye'se bakın
Oturmayıp çalışanlarda izz il şanı görün*

*"Cihan lisanla döner" derler, öyledir sevinin
Ne irtika ediyor milletin lisanı görün*

Bu şiirinde Naci, işini gücünü bırakıp gece gündüz ibadet edenlere buralardan çıkıp dünyayı görmelerini tavsiye ediyor. Çalışan milletlerin zamanlarını ne güzel değerlendirdiklerine dikkati çekiyor. İşsizlik ve işgörmezlik ile çalışkanlığı karşılaştırıyor ve bunların sonucu olan kervan ile treni örnek olarak gösteriyor. Böylece çalışmayıp oturanlarla, oturmayıp çalışanların alçaldıkları veya yükseldikleri seviyeler kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden gazel, gerek yeni görüşleri işleme bakımından, gerekse bütün beyitlerinin aynı konuyu işleme bakımından **Muallim Naci**'yi eskinin temsilcisi olarak suçlayanları haksız çıkaran bir örnektir. *Tercüman-ı Hakikat*'ten ayrıldıktan sonra yayımladığı *Firuzan* adlı şiir kitabında onun bu tür başka söyleyişlerine de rastlarız.¹¹

*Cihanda var ise mes'ud olan çalışkandır
Olur karin-i sefalet çalışmamakla kişi*

*Tarik-i bade-peresti harabe-zare çıkar
Bırak şu meslek-i irfane uymayan revîşi*

veya

*Da'vanızı isbat edin asar ile yoksa
Bir faide vermez kuru da 'va-yı terakki* ¹²

Muallim Naci'nin yeni olan taraflarından biri de dilidir. Gerek dil anlayışı ve gerekse dili kullanması açısından edebiyatımızda önemli bir rol oynamıştır.

Bilindiği gibi Tanzimat'ın ilk yıllarından itibaren dilde sadeleşme alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Tanzimat aydınlarının bir çoğunun fikirlerini gazeteler vasıtasıyla halka duyurmak maksadıyla sade dile yöneldiklerini biliyoruz.

Bu anlayış edebî eserlere de yansımış, sade dille edebî eserler verilmeye başlanmıştır. Bu fikrin savunucuları eski edebiyatın dilinin anlaşılmasından dolayı halktan kopuk olduğunu, halkın ve aydınların iki ayrı dili konuştuğunu ve bunun da birçok aksaklıkları ortaya çıkardığını ileri sürdüler. Bu aksaklıkların önlenmesi için de bir takım teklifler getirdiler ki, bunların başında halkın anlayabileceği bir dilin kullanılması geliyordu. **Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmed Mithad Efendi, Şemseddin Sami** gibi yazarlar bu fikri savundular ve bu yolda eserler vermeye çalıştılar.

Tanzimat döneminde bu fikri uygulamaya koyan en başarılı yazar ve şairlerden ikisi **Şinasi** ve **Muallim Naci**'dir. **Naci**, gerek verdiği eserlerin diliyle, gerekse bazı mektup ve makalelerindeki fikirleriyle bu anlayışın hem savunucusu hem de uygulayıcısı durumundadır.¹³ "...Türkçe'yi doğru yazmak için mükemmel Arabi, Farişi bilmek lazım mıdır? Hayır! Türkçe'yi doğru yazmak için Türkçe bilmek lazımdır..."

Muallim Naci, bir dileci olmamasına rağmen, Türkçe'nin lugate ihtiyacı olduğunu ve bu işin mütahassıslarına yaptırılması gerektiğini savunur. Bu olmadığı takdirde eline her kalem alanın "lisanda tasaarruf etmeye kalkışacağını", dolayısıyla işlerin karmakarışık bir hal alacağını söyler. Bu duruma düşmemenin tek çaresi bir lugat hazırlamaktır. Ona göre bu lugatte Osmanlı lisanından sayılacak bütün kelimeler bir araya getirilmelidir. **Muallim Naci**'nin bu fikirlerinin günümüz için de geçerli olduğunu inkâr etmek mümkün değildir.

Muallim Naci'nin dilimize hizmetleri konusunu **Ali Kemal**'in *Ömrüm* adlı hatıratından aldığımız şu satırlarla bitirmek istiyoruz: 14 "Arabi ve Farişi yerine mümkün olduğu kadar kudreti, ifadeyi, insicamı bozmadan kullanmak bugün belli başlı endişelerimizdendir. Keza kısa cümlelerle, açık seçik sözlerle beyan-ı meram etmeği beğenmeye başladık. Fakat hatırlıyor muyuz ki lisanımızda bu iki tarzın da hemen hemen mucidi o zavallı **Naci**'dir."

Naci'nin başarılı olduğu diğer bir saha da tercümeciliğidir. **Naci** bu sahada da tek yönlü kalmamış, hem doğu, hem de batı edebiyatlarından tercüme yapmıştır. *Hurde-furuş, Sanihatü'l-Acem, Nümmune-i Sühan* gibi eserlerinde İran Edebiyatından;

atından yaptığı tercümelerin sayısı da hayli kabarıktır.

ansızca'yı sonradan öğrenmiş ve bu dilden çeşitli tercümeler yapmıştır. *Aspare*'sinde **Victor Hugo, Maynard, Parny, Alfred de Musset,** Fransız şairlerinden tercümeler yapmıştır. Bu şiirlerin hayli başarılı oldukları edebiyat araştırmacıları tarafından da kabul edilmektedir.

Sinbüle'nin ikinci kısmında **Victor Hugo, Schiller, Gilbete, Racine**'den tercüme edilmiş on yedi parca bulunmaktadır.

im Naci'nin, -devrine göre- tercümeciliğindeki başarısını iyice açık için, yaptığı tercümelerle, **Recaizade Mahmud Ekrem**'in aynı yaptığı tercümele karşılaştırmak yeterli olacaktır.

edebiyatıyla bu derece ilgili ve bu kadar çok sayıda tercümeler yapmış bir yatta yenilik hareketlerine karşı olduğunu söylemek herhalde mantığın gereği bir davranıştır.

im Naci, sanatçı yönüyle, çağdaşı olan ve kendisinden sonra gelen şairleri bakımından da yeni sayılabilir. Gerek Tercüman-ı Hakikat'i gerekse daha sonra onun tesiriyle şiir yazan bir grubun varlığı. Kendisinden sonra gelen bir çok şairin şiirlerinde de **Naci**'nin tesirini görmek mümkündür. Sözgelimi, **Tevfik Fikret**'in nazım üslubunun gelişmesinde **Naci**'nin tesiri açıktır. Ayrıca, **Naci**'nin şiirdeki mükemmellik anlayışı, şairleri tarafından ilke edinilmiştir. Yine bu dönemin şairlerinden **Bedrettin** ile **Tevfik Fikret**, şiire başladıkları ilk dönemlerde **Naci**'ye çok ilham almışlardır.

şöyleyiş bakımından **Mehmet Akif**'i de büyük ölçüde etkilemiştir. **Naci**'nin kendisini etkilediğini hatıralarında kaydeden Yahya Kemal'in "Ölüm" adlı şiirinde yer alan;

Ölüm asude bahar ülkesidir rinde

a önce Muallim Naci'de değişik bir şekilde görmekteyiz: 15

*Karar-yab olamam gerçi mest-i ser-şarım
Hased o rinde ki asudedir mezarında*

Görüldüğü gibi, **Muallim Naci**, şiirde eskinin veya yeninin temsilcisi olmak peşinde değildi. Onun gayesi, Tanpınar'ın deyişiyle "şiirde iyiyi ve güzeli" bulabilmektir. Çünkü ona göre, iyi ve güzel manalarında şark ile garp arasında bir fark yoktur. Ayrıca zaman onu haklı çıkarmış, **Yahya Kemal**, **Ahmet Haşim**, **Fâruk Nafiz**, **Behçet Necatigil**, **Cahit Külebi**, **Turgut Uyar**, **Mehmet Çınarlı**, **Atilla İlhan**, **Hilmi Yavuz** gibi şairler de divan şiirinden faydalanarak, daha da açarak söyleyecek olursak, Türk şiir geleneğini sürdürerek şiir yazmayı doğru bulmuşlardır.

DİPNOTLAR

1. *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: 1941, s.58.
2. *Edebiyat Tarihi Dersleri- Tanzimat Edebiyatı*, İstanbul: 1934, s.146-147.
3. *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: 1924, s.378-380.
4. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. b., İstanbul: 1976, s.599.
5. *Saadet*, 6 Şubat 1887.
6. **Muallim Naci**, *Mecmua-yı Muallim*, İstanbul: s.8.
7. **Muallim Naci**, *Mektuplarım*, İstanbul: 1886, s.143-149.
8. *Ateşpare*, İstanbul: 1303, s.
9. a.g.e., s.
10. *Fürûzan*. İstanbul: 1303, s.27.
11. a.g.e., s.4.
12. a.g.e., s.14.
13. **Muallim Naci**, *İntikad*, İstanbul: 1887.
14. **Ali Kemal**, *Ömrüm*, İstanbul: 1985, s.50.
15. **Mustafa Miyasoğlu**, *Edebiyat Geleneği*, İstanbul: 1975, s.103.